

СТАТТІ



Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).
The article and any related published material are licensed under the Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

УДК: 2–737:061.25:2–9]:322+17.035.3(477)"15/16"
DOI: <https://doi.org/10.17721/2523-4064.2026/14-1/15>

Вячеслав ГАПОН, асп.
ORCID ID: 0009-0009-4224-3696
e-mail: viacheslav.gapon@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ВПЛИВ ЦЕРКОВНИХ БРАТСТВ НА ФОРМУВАННЯ ГРУПОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Вступ. Актуалізується проблема української національної єдності у контексті російського вторгнення, підкреслюється важливість колективної ідентичності як ключового ресурсу в умовах воєнного часу. Визначається, що дослідження зосереджується на періоді Берестейської унії як ключовому етапі формування української нації для виявлення уроків та потенціалу суспільної думки того часу.

Методи. Застосовано комплексний, міждисциплінарний підхід, що поєднує ретроспективний аналіз установчих і програмних документів братств із концептуальним осмисленням їхньої політики ідентичності. Доповнюють його метод соціологічного аналізу та герменевтичний підхід. Поряд із вказаним було використано інструменти історії, політології, соціології та філософії.

Результати. Проведено аналіз дискусії щодо природи церковних братств (світські чи релігійні організації), з акцентом на фрагментарність ранніх джерел. З'ясовано процес виникнення братств, починаючи з місцевих об'єднань та їхньої еволюції після візиту патріарха Іоакима. Підкреслено роль надання статусу ставропігії (1586 р.) як ключового фактору незалежності від спархіяльної влади та протистояння польському впливу. Визначено, що ініціатива створення братств походила від мирян, а не духовенства, що свідчить про прагнення до самоорганізації та свободи. Розглянуто роль Львівського Успенського братства як каталізатора історичних змін, незважаючи на його відносно малочисельність. Проаналізовано ідейне підґрунтя братств, їхню реакцію на Берестейську унію та формування світогляду, заснованого на принципах "суду, милості, віри та надії".

Висновки. Виявлено, що братська ідеологія є важливим джерелом формування українського світогляду, а її осмислення має суттєве значення для сучасного процесу державотворення. Показано, що братства зробили вагомий внесок у розвиток демократичних традицій та становлення основ громадянського суспільства. Підкреслено, що звернення до історії братств дозволяє глибше зрозуміти, як формувалися основи української духовності, громадянської культури та традиції самоорганізації, що зберігають своє значення для сьогодення.

Ключові слова: церковні братства, групова ідентичність, Берестейська унія, ставропігія, релігійна історія, Україна, колективна єдність.

Вступ

В умовах сучасних викликів, зокрема повномасштабного російського вторгнення, питання формування та зміцнення колективної ідентичності набуває особливої гостроти. Здатність до самоорганізації та консолідації спільнот виявляється критично важливим ресурсом для протистояння зовнішнім загрозам та забезпечення соціальної стійкості. У цьому контексті дослідження історичних прецедентів формування колективної свідомості набуває не лише наукового, але й практичного значення. Вивчення того, як суспільство може автономно організовуватися для захисту своїх прав та ідентичності набуває особливого значення для сучасної України, волонтерський рух та громадські ініціативи якої стали фундаментом національної стійкості.

Звернення до вивчення ініціатив "знизу" набуває особливої актуальності ще й з огляду на те, що за відсутності дієвих державних механізмів захисту прав окремих соціальних і конфесійних груп, такі суспільні почини проявляються як відповідь на потребу в самозахисті. Саме вона спонукала пригноблених до формування горизонтальних форм самоорганізації, яскравим прикладом чого стали православні братства. Об'єднуючи представників різних станів, вони створювали простір солідарності, взаємодопомоги та колективного представництва інтересів, закладаючи тим самим соціокультурні та концептуальні підвалини ранніх форм громадянського суспільства.

Поряд з вказаним дослідження православних братств дозволяє простежити процеси інституціоналізації колективної дії, становлення системи спільних цінностей і норм, а також формування моделей солідарності, що забезпечували тривалу життєздатність цих об'єднань. Інакше кажучи, братства постають не лише як реакція на зовнішні виклики, але й як активні суб'єкти соціокультурних трансформацій, здатні створювати альтернативні простори взаємодії та представництва інтересів спільноти.

Методи

У даному дослідженні застосовано комплексний, міждисциплінарний підхід, який поєднує ретроспективний аналіз установчих і програмних документів братств із концептуальним осмисленням впроваджуваної ними політики ідентичності. Доповненням до цього став метод соціологічного аналізу, що дав змогу дослідити соціальну структуру братств, взаємодію між різними верствами населення та систему горизонтальних і вертикальних зв'язків, які сприяли формуванню та консолідації групової ідентичності. Водночас використання герменевтичного підходу дозволило інтерпретувати братські тексти й практики у контексті їхньої епохи, простеживши механізми формування моральних цінностей і колективних уявлень про спільноту. Поряд із вказаним було використано інструменти історії, політології, соціології та філософії.

Метою даної роботи є аналіз внутрішньої структури та ідейних засад братств, вивчення їхньої ролі в процесі самоорганізації та визначення потенціалу їхнього досвіду для розуміння сучасних процесів формування спільнот та зміцнення групової ідентичності в Україні.

Результати

Історична та релігійознавча спільнота веде дискусію щодо характеру братств – чи були вони переважно світськими, чи релігійними організаціями. Історичні джерела, що стосуються братств до заснування та затвердження статуту Львівського Успенського братства патріархом Іоакимом у 1586 році, є фрагментарними. Зокрема, збереглися статут Благовіщенського (1542) та Миколаївського (1544) братств у Львові, затверджені єпископом Львівським Макарієм Тучапським (Власовський, 1955, с. 212). Хоча ці статуту не є формалізованими та містять обмежену інформацію про організаційну структуру та діяльність об'єднань, їхні формулювання свідчать про те, що вони функціонували як інституційні підрозділи відповідних церков, а їхня діяльність базувалася на давніх традиціях місцевої релігійної громади. Попри припущення деяких дослідників щодо існування подібних місцевих об'єднань у XV столітті, наявні джерела не надають достатніх підстав для обґрунтування цієї тези. Зокрема Я. Д. Ісаєвич вважає, що немає жодних підстав вважати міщанські об'єднання 15 ст. тотожними пізнішим братствам (Ісаєвич, 1966, с. 14).

Питання про первинність – чи братства формувалися навколо існуючих храмів, чи ініціювали їхнє заснування – залишається дискусійним. Світське походження братств обґрунтовується, перш за все, неоднорідним соціальним складом їх членства та тим фактом, що більшість з них не мали церковного сану. Наприклад, у 1585 році до складу Львівського Успенського братства входило 14 осіб, серед яких були представники впливових родів, таких як Мороховські, Малецькі, Красовські, Гдешицькі, Зінкевичі, Брюханські (Stavropigia, 2025). Ці члени представляли як нащадків ктиторів та помісних меценатів, що опікувалися парафіяльною громадою, так і представників інтелектуальної еліти. Обмеженість чисельності братства пояснюється суворими критеріями вступу, що передбачали церковне відлучення за порушення встановлених правил.

Після візиту патріарха Антіохійського Іоакима до Київської митрополії за дорученням Константинопольського патріарха Єремії II братства набувають статусу повноцінних суб'єктів канонічного права (Власовський, 1955, с. 200–202). Перебуваючи в Галичині, 1 січня 1586 року Іоаким підписав указ та надав благословення на заснування Львівського Успенського братства. Вказаний документ визнає існування попередніх, "недосконалих братств, заснованих окремими єпископами [давними братствами несовгрьшно утѣ некоиохъ епископѣ уставлєными]", та зобов'язує їх підпорядковуватися Львівському братству, якому надається законне старшинство у впровадженні "церковного братського права [старшинство законно подагмѣ]", детально описаного в цьому документі (Капраль, 2000, с. 500–504). Це право було остаточно закріплено Константинопольським патріархом Єремією II під час його візиту у листопаді 1589 року (Puschy, 1895, с. 62–67).

Такий крок передусім був спрямований на збереження позицій православ'я в Київській митрополії в умовах інтенсивної полонізації та окатоличення, що посилювалися після Люблінської унії. Занепад православної церкви був зумовлений перерозподілом ресурсів на користь католицьких єпархій, проте інерція віри та прагнення до самоорганізації сприяли виникненню громадських об'єднань, зокрема у формі братств. Вселенський патріарх, враховуючи інтереси церкви, ефективно підтримував ці прояви колективної самореалізації, надав їм свій авторитет та канонічно оформив взаємодію через вже згадану статутну грамоту Успенського братства. Цей процес не був точковим, а Єремія II протягом кількох років працював над консолідацією духовенства та мирян в єдиний соціальний організм на українських землях.

З метою запобігання деградації новоствореної спільноти під впливом консервативних православних діячів, у 1592 році Львівському братству було надано право ставропігії (Капраль, 2000, с. 517–520). Розміщення чотирьох патріарших ставропігійних хрестів довкола церкви Успіння Пресвятої Богородиці символізувало захист відродженої православної ідеї від зовнішніх впливів реформації та контрреформації, а також від політичних амбіцій польської влади. Протилежна ж ідея унії активно популяризувалася Гедеоном Балабаном, який мав значний конфлікт з братством. Саме братська автономія була спрямована на нівелювання цього конфлікту та протистояння католицьким амбіціям єпископа. Після знищення православної ієрархії Михайлом Рогозою, який очолив новостворену унійну церкву у 1596 році, братська ставропігія стала оплотом православ'я на теренах сучасної України і була ним аж до відновлення першої у 1620 році.

Берестейська унія та передуюча їй релігійна поляризація створили глибоку екзистенційну кризу для православної громади. Зникнення єдиної релігійної ідентичності поставило питання про сенс існування, про цінності та про місце людини у світі. Саме в цей момент виникли братства як спроба дати відповідь на ці питання, запропонували альтернативну форму релігійної та національної ідентичності. Це можна розглядати як екзистенційний протест проти нав'язаних ззовні ідентичностей та прагнення до автентичного існування. Саме в контексті цих подій, виявляється потреба у інституалізації народної ідеології. Це не просто закріплення вже існуючих переконань, а активне конструювання сенсу існування в умовах невизначеності, що є ключовим аспектом екзистенційного досвіду.

Традиційно, Успенське братство фігурує в історіографії як "Ставропігійське", що відображає вагомий вплив цього інституційного статусу на його діяльність. Ставропігія надавала братству незалежність від єпископату і фактично легалізувала його вплив не тільки на інші братські організації, але й на єпископську владу в регіоні. Зокрема, тривалий конфлікт із Гедеоном Балабаном ілюструє авторитетний паритет Успенського братства з православною єпархією, демонструючи його здатність до самостійного прийняття рішень та відстоювання своїх інтересів.

Не менш важливу роль відігравало і Віленське братство, яке здобуло ставропігійний статус у 1591 році. Реєстр 1584 року засвідчує чисельність братства у 371 учасника, що сприяло формуванню більш розвиненої організаційної структури та підвищенню рівня його інституалізації. Згідно з переважаючою думкою дослідників, саме Віленське братство стало першим, де було сформульовано текст клятви братчиків, який згодом був адаптований Успенським братством у процесі активного залучення нових членів. Між Віленським та Львівським братствами існували тісні зв'язки, що виявлялися зокрема у відправленні з Львова викладачів та літератури, а також у підтримці культурного обміну.

Надання ставропігії українським братствам було нетиповим явищем, адже зазвичай цей статус надавався монастирям, які відігравали важливу роль у Константинопольському патріархаті. Тогочасна ж політична ситуація створювала загрозу повної дисоціації православної церкви і вимагала негайного втручання. У результаті, Єремія II надав ставропігію Успенському та Віленському братствам ще до Берестейської унії, а під час місії Теофана III у 1620 році цей статус отримали Київське Богоявленське та Луцьке Хрестовоздвиженське братства. Ставропігія, фактично, надавала братствам право на самоврядування. Втручання ж патріарха в їхню повсякденну діяльність було мінімальним і обмежувалося формальним патронатом.

Отримання статусу ставропігії стало ключовим моментом в історії братств, надавши їм незалежність від єпархіальної влади та можливість самостійно визначати свою політику. Це можна розглядати як акт свободи та самоорганізації, як спробу створити альтернативну форму соціального та релігійного життя, вільну від зовнішнього контролю. Водночас братства ставали важливими агентами соціальної солідарності, поєднуючи релігійну практику з просвітницькою діяльністю, розвитком книгодрукування та освіти.

Хоча інтереси мирян та Святого Престолу Нового Риму певною мірою корелювали, ініціатива щодо створення братства походила насамперед від місцевої громади Львова. На це вказують декілька важливих фактів. Зокрема, патріарх Антіохійський прибув до Львова 1 січня 1586 року та підписав установчу грамоту братства того ж дня, що свідчить про завчасну підготовку документу місцевими ініціаторами. Крім того, Іоаким у своїх подальших документах, що стосувалися Київської митрополії, використовував антіохійську (арабську) мову, це може свідчити про його недостатнє володіння грецькою та руською мовами, які були стандартними для церковної документації Галичини того часу. Особливо показовим є те, що преамбула, заключні положення та загальні принципи статуту написані церковнослов'янською мовою, тоді як статті, що регулюють організаційну структуру братства (розмір внесків, процедура засідань тощо) – тогочасною українською літературною мовою (Ісаєв, 1966, с. 19). Цей факт підтверджує, що ініціаторами виступали не лише мешканці Львова, а саме миряни, що свідчить про безпосередній запит на самоврядування з боку громади.

Братства, що виникли з ініціативи мирян, а не духовенства, підкреслюють значення індивідуальної свободи та відповідальності в процесі формування групової ідентичності. Це не було зверху вниз нав'язане рішення, а результат добровільного об'єднання людей, які відчули необхідність захистити свої цінності та культуру. Членство в братствах вимагало прийняття на себе відповідальності за збереження та розвиток православної віри, а також за соціальне та культурне життя громади. Така діяльність братств демонструє риси проаналізованої Р. Патнемом горизонтальної самоорганізації (Putnam, 1994, p.175), навіть попри її обмежені масштаби та інтегрованість у ширшу ієрархічну систему.

Хоча згодом братства стали слугували прикладом горизонтальної соціальної та релігійної взаємодії, об'єднуючи різні верстви населення (шляхту, міщан, козацтво та духовенство), значна частина засновників Успенського братства була церковними ктиторами, що свідчить про їхнє достатнє матеріальне становище та дозволяло звертатися як до королівської влади, так і до представників обох церковних ієрархій того часу. Саме це дало їм можливість балансувати між Константинопольською патріархією та Річчю Посполитою, успішно використовуючи протилежні центри впливу для розвитку своєї діяльності та активізації українського суспільства. Така ситуація породила дюркгеймівський стан аномії, за якого традиційні соціальні норми послаблюються, а встановлені правила поведінки втрачають свою силу (Dürkheim, 1893, с. 408). Це дало невеликій групі осіб, здатній ефективно орієнтуватися у невизначених умовах, та визначити вектор подальшого розвитку суспільства. Водночас означена нестабільність, спричинена протистоянням між Константинополем та Річчю Посполитою, формувала простір для виникнення ідей та практик, які формували підвалини для виникнення та розвитку самобутньої релігійної ідентичності.

Аби реалізувати означену вище мету, братства були змушені вести активну боротьбу проти трьох головних релігійних сил епохи – "ляхів, уніатів і проклятих єретиків" (Возняк, 1992, с. 333). Термін "ляхи" в контексті братських дискусій позначав католицьке духовенство та владу Речі Посполитої, яка активно підтримувала католицьку церкву. Уніатами називали православні єпархії, які прийняли умови Берестейської унії та визнали верховну владу папи римського, а згодом стали основою для формування греко-католицької церкви, яка зберегла візантійський обряд, але перебувала в підпорядкуванні святого престолу. Термін "єретики" в цей період найчастіше використовувався для позначення послідовників Мартіна Лютера та інших протестантських течій (Грушевський, 1995, с.37, 39, 44, 263).

Контрреформація, що активно проводилася католицькою церквою, наближення Тридцятирічної війни (1618–1648 рр.) та неприйняття протестантських поглядів з боку ортодоксального християнства створили складну конфігурацію багатовекторних релігійних протиріч. У цих умовах братський рух, завдяки своєму унікальному статусу, отримав інституційне оформлення. Така легітимізація у складному міжконфесійному протистоянні утвердила присутність та забезпечила право православних на самовизначення. Таким чином їхня діяльність не тільки відобразила конфесійні суперечності епохи, а визначила можливості та межі розвитку спільноти.

Виникнувши в добу гострих міжконфесійних протистоянь, братства виробляли власну систему цінностей і моделей поведінки у процесі складної і суперечливої взаємодії між різними релігійними доктринами. Зокрема, вони рішуче відкидали прагнення прихильників Берестейської унії мати в "в одному домі одного господаря і розподілювача Божих ласк [ut unius corporis unum caput sit, et ut in una domo unus rector et dispensator mysteriorum Dei super familiam constitutus, de ordine et de omnibus necessariis subministrandis provideat]", а тому єдиним спадкоємцем святого Петра вважали римського Папу. Для уніатів, відмова від єднання була великим гріхом, який в минулому призвів до "паганської неволі царгородських патріархів [Sed quia ab ista sancta Unione nostri patriarchae Constantinopolitani recesserunt, in paenam peccati recessionis et dismembrationis unitatis. Ecclesiae, in miseram servitutem paganorum Turcarum devenerunt, ...]". У прагненні запобігти повторенню цього, вони прагнули єдності з Римською церквою і навіть були готові до певних компромісів у доктринальних питаннях. Натомість православні категорично відкидали будь-яку залежність від римського єпископа (Welykuj, 1970, с. 341–344). Відстоюючи принципи духовної свободи та самостійності, братчики відкидали католицьку доктрину і часто сприймали уніатів як зрадників православних традицій (Грушевський, 1995, с.182, 184, 277).

Натомість протестантська доктрина, попри певні точки дотику з ідеалами братства, не відповідала усталеним традиціям та історичному досвіду більшості населення. Втім братчики активно використовували методи, запозичені з протестантського руху, такі як полемічна література, друкарство для широких мас та анти-папська риторика, але не більше. Люди прагнули до відновлення традиційного православного устрою, а не до радикальної зміни церковної ієрархії та відмови від усталених догматичних основ. Таким чином, протестанти протистояли лише католицизму без врахування традицій православ'я. Так само ігнорувала голос народу і Берестейська унія – "Коли перші чутки про ці наміри єпископів проникли в українське суспільство, вони викликали надзвичайне замішання й відкриті протести". (Грушевський, 2015, с. 171).

Поряд з ідеями та засобами, запозиченими з інших конфесій, важливу роль у формуванні світоглядних засад братського руху відіграли принципи та переконання, безпосередньо сформульовані самими братчиками. Частина з них знайшла відображення в полемічній літературі, натомість офіційна доктрина представлена у їх установчих документах. В цьому контексті можна згадати не тільки статутні грамоти, а й лист-інструкцію, надісланий Успенськими братчиками вірянам міста Новокосятинів під час заснування там нового братства. Детальний аналіз цього листа, проведений Михайлом Грушевським, дозволив визначити описану в ньому доктрину як "громадське братське християнство" (Грушевський, 1995, с. 266). Воно ґрунтувалося на чотирьох ключових принципах, що разом формували свого роду "духовний квадрат": суд, милість, віра та надія. У душі тогочасної традиції, ця симетрія чотирьох принципів співвідносилася чотирма стихії, чотирма порами року та чотирма вершинами Апокаліпсису. Ця система принципів вписувалася в рамки православної доктрини, водночас відображаючи притаманне тогочасній культурі прагнення впорядкувати духовний світ через універсальну символіку гармонії та рівноваги.

У сфері моралі ("милості") братчики проповідували практичну побожність, акцентуючи увагу не на самій речі, а на її зловживанні: не алкоголь, а п'янство є гріхом; не багатство, а крадіжки та надмірні задоволення; не фізична близькість, а розпуста. Такий підхід свідчив про прагнення до свободи у визначенні моральних норм, а отже "синтезував" також і антитезу 5-ти "сол" протестантської доктрини, яка була надто імперативною для такої позиції.

До питання "надії", як свідчить соціальна діяльність, братства демонстрували ліберальний підхід. Не практикувалася дискримінація за соціальним статусом чи статтю при наданні милостині, організації навчання та медичної допомоги. Принцип відкритості поширювався і на релігійну приналежність: до лав братств приймали будь-кого, хто погоджувався дотримуватися братського статуту та правил. А от усталені авторитети не приймалися без діяльного прояву, так єпископ Гедеон Балабан не уник критики. В подальші роки незважання на сан і стан при оцінці моральних якостей особистості утвердилось ще більше.

Сформовані на тлі міжконфесійних протистоянь світоглядно-етичні засади братств мали доленосне значення: з одного боку, вони визначали внутрішній лад громади, втім з іншого – слугували засобом формування та захисту групової ідентичності. Полемічна література, освітня діяльність та соціальна взаємопідтримка були спрямовані на зміцнення православної віри, яке знайшло відгук серед різних верств населення, зокрема козацтва та шляхти. Це сприяло відновленню православної ієрархії у 1620 році. Її поява заклала підвалини для розвитку та кристалізації колективної ідентичності, на тлі якої відбувалися подальші процеси інституціоналізації релігійного життя, зміцнення освітніх практик та формування колективної культурної пам'яті. Водночас саме ця ідентичність забезпечувала тяглість традиції, дозволяючи зберігати й відтворювати культурні та релігійні орієнтири навіть в умовах політичної залежності та соціокультурних трансформацій.

Дискусія і висновки

Братська ідеологія є важливим джерелом українського національного світогляду, а її дослідження та актуалізація мають значення для сучасного процесу державотворення. Українська історія демонструє розвиток демократичних традицій та окремих елементів громадянського суспільства, зокрема це підтверджується прикладом діяльності церковних братств. Вони одними з перших інституалізували народні уявлення та сприяли утвердженню участі громадян у релігійному, а з ним і в соціокультурному житті тогочасного суспільства. Засновані з ініціативи мирян та легалізовані ставропігією Константинопольського патріарха, братства стали важливим центром для зародження гомогенної колективної ідентичності, що охоплювала переважну більшість соціальних прошарків тогочасного суспільства. Це проявилось у діяльності спрямованій на створення спільного комунікативного, освітнього, культурного та релігійного простору, тим самим забезпечуючи вироблення в ньому спільних цінностей та ідей. Саме завдяки такій масштабній діяльності та підтримці православна церква змогла відновити власну ієрархію та закласти підвалини для формування соціокультурних підвалин сучасної української ідентичності.

Незважаючи на важливу роль братств у формуванні соціокультурних підвалин сучасної української ідентичності, питання їхнього націєтворчого потенціалу залишається предметом наукових дискусій, а відтак потребує подальшого всебічного вивчення.

Джерела фінансування. Це дослідження не отримало жодного гранту від фінансової установи в державному, комерційному або некомерційному секторах.

Список використаних джерел

- Власовський, І. (1955). Нарис історії Української Православної Церкви. Т. I (X–XV в.). Нью Йорк. Українська православна церква в 3.Д.А.
 Возняк, М. (1992). Історія української літератури. Кн. 1. Світ. Львів
 Грушевський, М. (1995). Історія української літератури. Т. 5. Кн. 2. Либідь. Київ.
 Грушевський, М. С. (2015). Нарис історії українського народу (Т. 22 із Твори: У 50 томах / За ред. Г. Папакіна, І. Гирича та ін.). Львів: Видавництво "Світ".
 Ісаєвич, Я. Д. (1966). Найдавніші документи про діяльність братств на Україні. Історичні джерела та їх використання (Вип. 2). Наукова думка. Київ.
 Капраль, М. (2000). Привілеї національних громад міста Львова (XIV–XVIII ст.). ЛНУ ім. І. Франка. Львів.
 Durkheim, É. (1893). The division of labour in society. Macmillan.
 Puchyr, J. (1895). Diplomata statuarum a Patriarchis Orientalibus Confraternitati Stavropigiana a. 1586–1592 data. Typographia Instituti Stavropigiani. Leopoli
 Putnam, Robert D. (1993). Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy. Princeton, New Jersey, USA: Princeton University Press
 Stavropigia. (n.d.). Історія Ставропігійського братства. Retrieved November 20, 2025, from <https://stavropigia.lviv.ua/index.php?id=23>
 Welykyj, A. (Ed.). (1970). Documenta Unionis Berestensis eusjue auctorum (1590–1600). Analecta OSBM.

References

- Durkheim, É. (1893). *The division of labour in society*. Macmillan.
- Hrushevskyi, M. (1995). *History of Ukrainian Literature*. Vol. 5. Book 2. Lybid. Kyiv.
- Hrushevskyi, M. S. (2015). *Narys istoriyi ukrayins'koho narodu* [An outline of the history of the Ukrainian people] (Vol. 22 of *Tvory: U 50 tomakh* [Works: In 50 volumes], G. Papakin, I. Hrynych, & others, Eds.). Vydavnytstvo "Svit".
- Isayevych, Ya. D. (1966). *The Earliest Documents on the Activities of Brotherhoods in Ukraine. Historical Sources and Their Use* (Issue 2). Naukova Dumka. Kyiv.
- Kapral, M. (2000). *Privileges of National Communities of the City of Lviv (14th–18th Centuries)*. Ivan Franko National University of Lviv. Lviv.
- Puchyr, J. (1895). *Diplomata statuaria a Patriarchis Orientalibus Confraternitati Stavropigiana a. 1586–1592 data*. Typographia Instituti Stavropigiani. Leopoli.
- Putnam, Robert D. (1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton, New Jersey, USA: Princeton University Press.
- Stavropigia. (n.d.). *Історія Ставропігійського братства*. Retrieved November 20, 2025, from <https://stavropigia.lviv.ua/index.php?id=23>
- Vlasovsky, I. (1955). *An Outline of the History of the Ukrainian Orthodox Church*. Vol. I (10th–15th Centuries). New York. Ukrainian Orthodox Church in the U.S.A.
- Voznyak, M. (1992). *History of Ukrainian Literature*. Book 1. Svit. Lviv.
- Welykyj, A. (Ed.). (1970). *Documenta Unionis Berestensis eusjue auctorum (1590–1600)*. *Analecta OSBM*.

Отримано редакцією журналу / Received: 20.03.26

Прорецензовано / Revised: 20.04.26

Схвалено до друку / Accepted: 27.04.26

Опубліковано / Published: 30.05.26

Viacheslav GAPON, PhD Student

ORCID ID: 0009-0009-4224-3696

e-mail: viacheslav.gapon@knu.ua

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE INFLUENCE OF CHURCH BROTHERHOODS ON THE FORMATION OF GROUP IDENTITY

Background. *The issue of Ukrainian national unity is particularly relevant in the context of the Russian invasion, highlighting the critical importance of group identity as a key resource during wartime. This research focuses on the period surrounding the Brest Union – a pivotal stage in the formation of the Ukrainian nation – to identify historical lessons and assess the potential of public opinion from that era. The study's innovative aspect lies in the application of existential socialism as a methodological framework for analyzing the development of church brotherhoods.*

Methods. *A comprehensive, interdisciplinary approach was employed, combining a retrospective analysis of the founding and programmatic documents of the brotherhoods with a conceptual understanding of their identity politics. This is supplemented by methods of sociological analysis and a hermeneutic approach. Tools from history, political science, sociology, and philosophy were also utilized.*

Results. *An analysis was conducted of the discussion regarding the nature of church brotherhoods (secular or religious organizations), with an emphasis on the fragmentary nature of early sources. The process of the brotherhoods' emergence was clarified, starting with local associations and their evolution after the visit of Patriarch Joachim. The role of granting stavropigia status (1586) was highlighted as a key factor in independence from episcopal authority and resistance to Polish influence. It was determined that the initiative to create the brotherhoods came from laypeople, not the clergy, indicating a desire for self-organization and freedom. The role of the Lviv Dormition Brotherhood as a catalyst for historical change was considered, despite its relatively small size. The ideological foundation of the brotherhoods, their reaction to the Brest Union, and the formation of a worldview based on the principles of "justice, mercy, faith, and hope" were analyzed.*

Conclusions. *It was revealed that the brotherhood ideology is an important source of the formation of the Ukrainian worldview, and its understanding is of significant importance for the modern process of state building. It was shown that the brotherhoods made a significant contribution to the development of democratic traditions and the establishment of the foundations of civil society. It is emphasized that turning to the history of the brotherhoods allows for a deeper understanding of how the foundations of Ukrainian spirituality, civic culture, and traditions of self-organization were formed, which remains relevant today.*

Keywords: *church brotherhoods, group identity, Brest Union, stavropigia, religious history, Ukraine, collective unity.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.